

VI.

Fra Kong Christian III's Tid.

Ved *Holger Fr. Rørdam.*

I »Danske Kirkelove« er for første Gang trykt i samlet Udgave de saakaldte »Klemmebreve« fra Kong Christian III's Tid, hvor ved en Del Ordninger bleve trufne, hvis Spor endnu kjendes, særlig vedrørende Kirkers Nedlæggelse, Sognes Annekering samt Kongetienders Henlæggelse til Præstekald og Skoler. Hertil slutter sig for en Del følgende Aktstykker. Det første er et Brev af 1553 til Dronning Dorothea fra Befalingsmanden paa Dronningborg (ved Randers), der hørte til hendes Livgeding. Brevet

handler om Bygningsarbejder ved Slottet, men faar Interesse ved den ejendommelige Udvej, Lensmanden foreslaar, til at skaffe Mursten til Bygningen, nemlig at tage dem fra Kirker, der skulde nedbrydes. Rimeligvis har denne Fremgangsmaade ogsaa været brugt andensteds. Det andet Stykke er en udateret Opsummering, der maa være fra Slutningen af Christian III's Tid, og formodentlig fra Aaret 1555. Den giver en Antydning om, hvor meget de til Præstekald og Skoler perpetuerede Kongetiender den Gang indbragte, noget man ellers ikke lettelig kan danne sig nogen Forestilling om. I Almindelighed bør erindres, at paa Grund af Landets slette Dyrkning afgav Tienden den Gang kun et forholdsvis ringe Beløb, noget der i en vistnok for de fleste overraskende Grad vil fremgaa af forskellige Angivelser fra det 16de Aarhundrede; særlig kunde henvises til de Oplysninger i saa Henseende, som de af Adjunkt D. H. Wulff udgivne Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie i det 16de og 17de Aarhundrede indeholde. — Det tredie Stykke er en kgl. Rettertingsdom af 21de Oktober 1558, der giver karakteristiske Oplysninger om den Uvilje, som Nedbrydelsen af Kirker i Almindelighed vakte blandt Menighederne, særlig naar det, som Tilfældet synes at have været her (se Danske Kirkelove 1ste Del, S. 374. 458), var en Adelsmand, der af egennyttige Hensyn havde bevirket, at en Menighed var berøvet sit Gudshus og var bleven henvist til en anden, langt fraliggende Kirke. — Det fjerde Stykke vedrører Kansler Johan Friis's Erhvervelser af tidligere gejstligt Gods i Fyn i Tiden nærmest efter Reformationen. Optegnelsen hidrører fra de lidet sømmelige Undersøgelser, som efter den højtfortjente Mands Død indlededes angaaende Lovligheden af hans Ejendomserhvervelser, hvorom for øvrigt kan henvises til Biskop Engelstofts Afhandling: »Det første Forsøg paa at oprette et Stamhus i Danmark« (i Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. III, 117—65).

1.

Hogborne førsteinde, stormegtigste dronning, aller nadigste frue, mynn vnnderdanlig forpligtiig willige och troe tjeneste eders førstlig naade nu och alltydt forsenndt mett wor herre. Aller naadigste frue, giffuer jeg etthers førstlig naade ydmigeligenn tilkennde, att thenne etthers naadis griffit arbeides nu dagliigenn dag fast vdij, och hobis nest Gudtz hielp, att thenn skall well fanng framganng. Thenne Gudtz wederliig medt suar regenn och sludt haffuer giortt stor forhindrinng ther vdij. Møllhusett hobbes meg, nest Gudtz hielp, wille wi legge the første bielcker vdij, vdij thenne første tilkommenndes wgge, szaa aller nadigste frue will her fattes mōgenn huggensten, och murstenn er her icke tilfangis, szaa haffuer jeg nu paa eders naadis gode trøst oc forhobbinng schreffuett mester Matz Lange, superintendens vdij Aarhus stift, till och beklagett hoes hannem, hues brøst her war paa ferde, om hanndt wiste nogenn raadt, om ther war nogenn kircker her nogett neruerindis, som skulle endeliigenn neder briides, att hanndt thet thaa wille forschriffue til kon: maiett: eller etthers naade, och etthers naade wille siiden forhanddle hoes kon: maiett: mynn aller naadigste herre, att hanns konn: maiett: wille lade hanns breffue vdgaa, att herritzmenden maatte framføre same steenn her till Drotningboriig. Allernadigste frue, att etthers naade icke wille forgleme thij erinnde, som etthers naade beffalled meg att antworde Peder Biillde, thij the er her nu well behoffue. Aller naadigste frue thenn murmandt, som etthers naade loffuitt att wille forskicke hiidt, som wiist forstanndt¹⁾ att mure vdij wanndt, er nu icke enndt framkomenn, etc. Aller naadigste frue, her medt etthers naades liff, sell och førstlige regimennte thenn allsommegtiigste Gudt beffalindis till euig tiidt. Datum Drotningboriig onsdagenn nest for Stj. Margretj(!) dag anno 1533.

Eders førstlige naadis

ydmige welluillige

plectiige troe tiener

Hanns Stiigge.

¹⁾ D. e. forstod.

Udskrift: Hogborne førstinnde och stormegtige frue, frue Doretea met Gudtz naade Dannmarckis Norgiis Venndis och Gottis drotninn, jnnndfødht hertuginnde vdi Saxenn, hertuginnde vdi Slesuig Hollstenn Stormarenn och Ditmerskenn, greffinde vdi Olldennborg och Delmennhorst, mynn allernadigste frue jdmigelligenn etc.

Orig. i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist., Fasc. 25.

2.

Vngeferlich register paa huis Ko: mtt. haffuer tillagt Sogneprester, schollemestre oc lucater offuer alt riigett, oc ere nu ther met forbedret theris lön, saa ther nu aldelis ingen haffuer behoff at klage.

Vendelboe stigt.

byg oc rug — x lester. .

Viiborg stigt.

byg oc rug —

Riiber stigt.

byg oc rug — vj lester ij pd. ij ørtu.

Aarhus stigt.

byg oc rug — iiij lester.

Siellands stigt.

byg oc rug — xj lester ij pd.

Skone stigt.

byg, rug oc haffre — iiij lester vij pd v sk^e.

penninge — xxj ʒ iiij β.

Summa Summarum xxxv lester vj pund korn.

peninge xxj ʒ.

Her foruden regnet Viiborg stigt, oc huis som er bebreffuit ad gratiam oc liiffs breff.

Orig. Optegnelse i Geh.-Ark., Danske Kongers Hist., Fasc. 27.

3.

Trandum Sognemendt och frue Mette Iuer Juls.

Vor skickett for os paa wortt rettertynggh Christiernn Poulssen paa synne egne och meninghe Trandum sognemendtz wegnne och hagde wdij rette steffndtt os elsk^e erligh och welbyrdighe ffroe Mette salige Iffuer Juels ephtherleuerske till Stubergaardtt, for at for^{ne} Iffuer Juell nogenn stackitt tiidtt siiden forledenn haffuer laditt nederbryde theris sogne kyrcke Trandum kircke, som stodtt well opbygdtt och opmurett mett hugenn steenn och tacktt mett blye och well fliidtt wtij alle maade, och thenn aldelis ødelagdtt och anderstedtzt bortførtt, thennom till stor affbreek, besuerringh ock schade. Och berette for^{ne} Christiernn Poulssen, att the nu haffue enn miell wegs till Søuell kyrcke, och er wndtt wey offuer kier ock moser, becker och aaer, saa att mange nødes for samme lanne ock wnde wey om wyntherdagenn att bliffue fran kyrcke ock Gudtts ordtt, ock manghe gamle folck icke kunde ther hennkomme, ock bliffue ther offuer forsømppt. Ock menthe for^{ne} Christiernn Poulssenn, att ephtherthij for^{ne} Trandum kyrcke saa well wor opbygdtt, ock tagtt mett blye, ock ther till mett att Trandum sogenn wor ett stortt ock godtt sogenn, som well kunde føde enn prest, att for^{ne} kyrcke icke mett rette motte nederbrydis, och satte ther for wdy alle rette, om for^{ne} Iffuer Juls arffuinghe icke wor plichtigh ygienn att opbygge theris sogne kyrcke, som Iffuer Juell saa lodtt nederbryde, som Christernn Poulssenn meenthe mett wrett. Ther till suaritt for^{ne} ffroe Mette, att hendis hosbunde icke aff sitt egiitt hoffuitt, icke heller till synn nøtte, gaffnn eller fordeell lodtt samme Trandum kircke affbryde, menn ephther wor tilladelse lodtt handtt thenn affbryde ock paa synn egenn omkost lodtt handtt thenn borttføre, ock lodtt then mett hugensteenn, bly ock andit forbygge paa Søuelkyrcke ephther vortt opne breffs lydelse, ther om wdgifuenn er, saa att for^{ne} Søuelkyrcke er nu vell opbygdtt baade mett muer, tag och stolle wty kyrckenn och alldt andenn tilbehøringhe, saa att samme Søuell kircke nu staar

aldelis ferdigh wty gode maade fiidtt, saa att baade Søuell och Trandum sogne folck haffuer ther wty kircken godtt och bequemmeligtt rom nock. Ock wty rette lagde frue Mette vortt egitt breff vnder datum mdlviii, lydendes att wy aff wor synderligh gunst och naade haffue wntt och tillatt, att for^{ne} Iver Juell motte lade nederbryde Trandum kyrcke ock thenn igienn lade forbygge paa Søuell kyrcke, ock giørre ett sogenn aff baade sogne, ock siidenn altiiddt lade holle samme Søuel kirke wedtt heffdt och magtt, som samme wortt breff ytthermere indeholler och wdviser. Ther nest y rette lagde ffrue Mette etth tyngs wittne aff Gindingherrittz tynggh vnder datum mdlviii, lydenndes att xviii siunsmendt vitnitt hagde, att the hagde werritt opkraffdt aff tyngge paa ett siun offuer Søuell kircke; tha först forfore the for^{ne} kircke wdenn om, tha er thenndt well opmurett mett hugenn stenn altsamenn baade taarnn ock kircke, ock er thett ny mur, som er tilbyggitt, lxiii alne rundt vden om, ock er tagtt mett blye aldsammenn wndtagitt taarnitt, som icke endtt nu er fuldkommen, ock indenn wty er thett en skønn, rum, fuldkommenn kircke mett skamler ock werelse, saa thenn frii kandtt forsuaare segh fore enn landttz kircke, som samme tings wittne ytthermere indeholler och wduiser. Ock satte for^{ne} ffrue Metthe wtty alle retthe, att ephtherhy Iwer Juell icke anditt endtt epher wor tilladelse ock befallingh haffuer paa synn egenn bekostningh laditt nederbryde for^{ne} Trandum kyrcke ock thenn igienn paa Søuell kyrcke opbyggt, om hinde ock alle Iwer Juels arffuinge icke bør for thenn sagh quitt att were, mett mannge flere ordtt ock talle thennom ther om emellom vor. Tha epher tiltall, gien-suaar och sagens leylighedt bleff ther saa paa sagdt for rette, att ephtherhy Iwer Juell epher wort breff ock tilladelse haffuer laditt nederbrott for^{ne} Trandum kircke ock thenn igienn paa Søuell kircke opbygdt, tha bør for^{ne} ffrue Mette Iffuer Juels epherleuerske ock alle Iffuer Juels arffuinghe epher thenne dagh for then sagh for allt ytthermere tiltall quitt at werre. Datum Kollingh hus then fredagh nest epher sanctj Lucæ euangeliste dagh, neruerrindes os

elsk^e Johann Friis, her Otthe Krumpenn, Niels Lange och Iffuer Krabbe, wore tro mendtt och raadtt 1558.

Af Herredagsdombogen i Geh.-Ark. Jvfr. Rosenvinge, Gl. danske Domme II, 254—6.

4.

Fortegnelse epther Kon: Matt^e schriftlig befalling paa hues geislig gods salig Johan Friis skulle haffue bekommitt wti Fien, som flitteligen er wdspurdt aff sandferdig kundskaber, saa megit mest haffuer verit.

Vicari gods:

Chresten Perssens, fordome Domprost wtj Wiborg, Vicari, som var funderitt aff Biscop Jens wtj S: Knuds Closter y Odensse: Och siiges att were siiden forlentt Christenn Perssen aff for^{ne} Biscop Jens.

Vdi Skamherritt.

En gaard kaldis Pugholm.

En gord wtj Gionstrup.

. Vinding Herritt.

En gord y Rosild.

En gord y Sengtued.

Gudomherritt.

Fiire gorde y Røslinge, aff huilcke giffuis aarligen till Odensse schole — xxiiij marck.

Salingherritt y Giesteløff Sogen.

Tho gorde y Pallishaffue.

Sønderbroby Sogen.

En gord y Ølsted.

Vtj Bogherritt.

Tho gorde y Glamberg i Kiøng sogen.

Tho gorde y Mossebæ y Flemløse sogen.

Tho gorde y Molrud y Dreislethe sogen.

En gord y Norby wtj Kierndrup sogen.

En gord y Ørstedt.

En gord y Skydeberg.

Vends Herritt.

En gord i Skrillinge.

En gord i Kuestrup.

Ørbecklund, salig Henrich Friissis hoffuit gord, mett en mølle ther hoss, siges och att haffue legget till for^{ne} Vicari, och skulle were Chresten Perssen magelagtt fraa aff Johan Friis for andet godz, huilckett bleff lagdtt wtj steden til for^{ne} Vicari. Siiden effther Chresten Perssens død skulle Johan Friis haffue kiøbt for^{ne} Vicari mett all sin tilleggelse fra Christen Perssens wmøndige børn och theris stemoders verie till Eyendom.

Gods, som Johan Friis skulle haffue becommitt fra
S: Knuds Closter i Odensse wtj Prior Chrestens tiid.

En gord wtj Elderup kiøbt til eyndom.

En gord i Birckom kiøbt til eyndom.

En gord y Fraude magelaut fra klosterit for en gaard
y Sønder Broby.

En gord vdj for^{ne} Fraude kiøbt till Eyendom.

Paa Langland var soldtt fraa S: Knuds Closter till Johan Friis en lest oc vj pund korn, dog til gienkiøb, huilckett prior skulle nyligen haffue indløst ephther Kon: Matt^e befaling for ith tusinde daller och lagdtt igen till Closteritt.

Gods soldtt fraa Sorttebrødre Closter wtj Odensse til
Johan Friis wdj Lector Peder Anderssens tiidtt.

Tho gorde y Fraude til eyndom.

Fraa S. Hans Closter ibid. sold till Johan Friis wtj
Prior Peder Hanssens tiid.

En gord wtj Fraude til eyndom.

Fraa Holm Closter sold till Johann Friis wtj Abbedtt
Jørgens tiid.

En gord y Suenstrup wtj Stienløsse sogen till eyndom.

Siiges, att Johan Friis skulle haffue becommett aff Mester Knud Gyldenstiern, then tiid electus wtj Fiøns stigt, till kiøbs thuenne gaarde, then ene wtj Hesselagger, then anden wtj Broby y Odens Herritt liggendes. Men om for^{ne}

gaarde haffuer werit aff Stigtens gods eller ey, thett kand icke vist wdsperges.

En Vicari wdj Niborgs kircke till S: Nicolaj alter wtj vor Frue Capell, som thette effther^{ne} gods wor tillagtt.

En gord y Vinding sogen, kallis Damsgordtt.

En gord y Sulckendrup.

En gord y Vixstrup.

En gord y Nerdotorp.

Aff for^{ne} gorde giiffuis aarligen Landgilde och all wiisse Renthe till Nyborg och Suendborg scholer ephther Johan Friissis Fundatz, som ther paa findes wtj Suinborg hoss Borge Mester och Raad, men Herligheden ther aff er till Hesselagger.

Siiges och, atth Vredtzen, en liiden sø liggendis wtj Belt mellom Knuds hoffuit och Lagen, skulle och haffue leggit til Vor Frue kircke y Niborg, och Johan Friis then haffuer ther fraa bekommet. Dog findes ther paa ingen anden beskeen.

Findis ith breff vtj Nyborgs kircke lydendes paa en gord eller gamell steenhuss wiid skibbroen, och mener kircke verie att skulle vere thend gord, som Johan Friis lod forbygge.

Siiges Johan Friis att haffue herlighed aff thuenne gaarde liggendis till Gudberg kircke: men landgildet at følge kircken.

Och skulle hand haffue jus patronatus arffuelig til for^{ne} kircke.

Tiill Hesselagger kircke siiges hand och att haffue jus patronatus arffuelig.

Then 17 Dag Maj bleff eskiid aff Predicantherne och Borgemesterne wtj Swenborg paa Kon: Matt^s wegne wiiss beskied, om Johann Friis haffde bekommet nogett geistlig godz fraa theris kircker eller Closter samesteds. Tha gaff the saa for beskedtt: Atth thennom ey vitterliggt er wtj sandhed, att Johan Friis skulle haffue nogett geistliggt gods bekommitt fraa kircker eller Closter wtj Suenborg, som the kan dgjøre sandtt kundskab paa.

Ther giffuis aarligen aff Hesselagger gord till Swenborg schole — xxiiij marck pendinge.

Thesligeste till Nyborg schole — xxiiij marck.

Dog kand ikke wiides beskied, huor aff samme pendinge vdgiffuis, vden Johan Friis skulle for^{ne} aars pendinge euindeligen til for^{ne} scholer haffue ex gratia funderitt.

Udvendig Paategning: Fortegnelse paa S: J: F: geistliig gods vtj Fiøn ephther Kon: Matts: skriffelig befaling, och befalingen her hos ¹⁾. 1572.

Original Optegnelse, indlagt i Vinding Herreds Provstebog fra 1572, i Univ.-Bibl., Addit. 144. Fol.

¹⁾ Denne Befaling findes dog nu ikke vedlagt.